

Tretja raziskava o zgodovinskem Jezusu

Čeprav stara, je tema še vedno aktualna. Devetnajsto stoletje, ki je bilo priča pojavu mnogih znanosti, je med njimi kot samostojno akademsko disciplino pozdravilo tudi zgodovino. Pomembna arheološka in jezikoslovna odkritja druge polovice devetnajstega stoletja so po eni strani pomenila nepredstavljivo presenečenje, po drugi strani pa so spodbudila rojstvo nove znanosti. Zagovorniki akademske zgodovine so osnovali načelo, ki je vodilo njihove napore po obujanju preteklosti: "Prikazati stvarnost takšno, kot je dejansko bila" (ali kot je dejal L. von Ranke: "wie Es eigentlich gewesen ist").

Težnja prikazati stvarnost natančno tako, "kot se je v resnici zgodila", se je uporabila tudi za zgodovinske raziskave o Jezusu.¹ Njena uporaba je bila do neke mere neizogibna: zgodovina je razvila svoja pravila preverjanja, ki so se lahko uporabila tudi za ugotavljanje pristnosti obstoječih podatkov o zgodovinskem liku Jezusa iz Nazareta. Primerjali so kronologijo, geografijo in ostale podatke o Jezusovem življenju s kronologijo, geografijo in podatki, ki so bili znani iz gradiva številnih prič rimske zgodovine tiste dobe. Skoraj nepotrebno je poudarjati, da so bili cilji teh študij zelo različni: od želje dokazati, da je krščanstvo prevara Jezusovih učencev, ki so njegovo telo preprosto izmaknili, do preprostih naravnih razlag Jezusovih čudežev (Jezus ni hodil po vodi, ampak po delu jezera, ki je bil zelo plitek), do bolj strogih in kritičnih analiz do tedaj priznanih podatkov. Nekateri avtorji so prišli do zaključka, da je bil Jezus vizionar, ki je oz-

nanjal, da je Božje kraljestvo pred vrati, in je umrl na oltarju apokaliptične vizije, ki je bila v njegovem času pogost pojav.

Devetnajsto stoletje je tako ugledalo številna "Jezusova življenja". Njihova množičnost je v začetku 20. stoletja spodbudila izdajo obsežnega bibliografskega seznama, ki ga je izdal teolog, zdravnik in glasbenik, dr. Albert Schweitzer. Naslov tega dela je bil *Zgodovina raziskovanj o Jezusovem življenju*². Angleški prevod je uvedel termin "Quest", ki je postal izraz za označevanje treh etap, ki opredeljujejo znanstvena prizadevanja po razkritju glavnih mejnikov v Jezusovem življenju. V nadaljevanju bomo povedali nekaj besed o vsaki izmed etap in na koncu zaključili s splošnejšimi ugotovitvami o pomenu raziskovanja zgodovinskega Jezusa³.

Prva etapa: od 1815 do 1906

Razlog, da je raziskovanje o Jezusu dobilo prvo etapo, je brez dvoma bibliografski seznam A. Schweitzerja. Gre za delo, ki je obenem resen kritičen pregled predstavljenih avtorjev. Schweitzer v bistvu pravi, da v posameznih obravnavah Jezusa izvemo več o avtorjih kot o Jezusu. Nekaj takega je vsaj razbrati iz njegovih kritik.

Povejmo nekaj besed o tej prvi etapi. Številni avtorji, ki jih Schweitzer predstavlja in ocenjuje, so zelo raznoliki in njihov doprinos k raziskovanju je različnega pomena. Poleg nekaterih zelo površnih in manj kritičnih prispevkov je najti očitno kvalitetne izdelke, katerih pomen in vpliv se je ohranil do danes. Kljub tej opazni raznolikosti ob-

staja vrsta vidikov, glede katerih velika večina avtorjev soglašaja. Eden izmed njih je ta, da Jezus iz Nazareta in Kristus, predmet krščanske vere ne sovpadata. Pogosto je najti izraz, da se med njima odpira velik prepad. Predstavitev Jezusovega življenja, ki jo podajo zgodovinske raziskave, se zelo razlikuje od tiste, ki jo podaja Cerkev, vključno takrat, ko se slednja želi omejiti na podatke, ki jih smatra za zgodovinske. Se pravi, da zgodovina, kot akademska panoga, ki s svojimi sredstvi raziskovanja teži k "objektivnosti" pridobljenih podatkov, doseže občutno skromnejše rezultate od predstavitve Jezusovega življenja s strani Cerkve.

Poleg te ugotovitve to dolgo in razdrobljeno obdobje ponuja druge bolj pozitivne vidike. V bistvu pripomore k definiciji evangelija kot literarne zvrsti. J. Wellhausen, ugledni avtor s konca 19. stoletja, bo o tem dejal, da "Evangeliji povedo več o kulturnem okolju, v katerem so napisani, kot pa o dogodkih, ki jih opisujejo".

Prva etapa je tudi "kalilni" lonec, ki W. Wredeja napelje na misel, da je evangelij po Marku bolj kot biografska pripoved pomembno teološko delo.⁴ Čeprav Schweitzerjeva bibliografska ocena ohranja svojo težo, devetnajsto stoletje s svojim novim pristopom k oblikovanju Jezusove zgodovine predstavlja obdobje velikega zorenja vprašanja, ki se ga do tedaj še niso dotaknili in ki so ga pozneje obravnavali vsi veliki avtorji.

Drugo obdobje: od 1953 do 1980

Od začetka dvajsetega stoletja do tako imenovanega "novega raziskovanja" o zgodovinskem Jezusu⁷ se odpira doba, ki se jo brez izrazitih odtentkov označuje kot "nevtralno", v kateri se lahko zazdi, da je zanimanje za zgodovinsko raziskovanje izginilo. Ni videti, da bi takšna presoja⁶ ustrezala dejstvu, med drugim zato, ker se v tem obdobju objavijo številna dela o Jezusu (med nji-

mi delo R. Bultmanna z naslovom *Jezus*, ki je sprožilo vrsto raziskav pri njegovih učencih)⁷. Primerno je upoštevati tudi delo M. Goguela⁸ in J. Klausnerja⁹, če ne prvo, pa zagotovo eno prvih judovskih del o Jezusu. Tudi katoliški teologi začno v tem obdobju pisati Jezusove življenjepise¹⁰. Ta nova etapa ima kronološko izhodišče: nekdanji Bultmannovi učenci so se 20. oktobra leta 1953 zbrali v Jugenheimu, da bi pozorno poslušali predavanje E. Käsemanna. Tema je bila ravno "Problem zgodovinskega Jezusa"¹¹.

Nekonformistični in uporni Bultmannov učenec se v razpravi zavzema ne le za upravičenost raziskovanja o Jezusu, temveč zagovarja njegovo nujnost. Käsemann meni, da Bultmann ne more razkriti, zakaj se literarna zvrst "evangelij" pojavi. Malo kasneje bo dejal (1966), da zanesljivost ali iskanje gotovosti ne krepí raziskovanja zgodovinskega Jezusa, temveč Nova zaveza sama vodi k temu¹².

Na tem mestu se uvede temeljno razlikovanje, ki je prikrito prisotno v mnogih delih na to temo, a ki se ga v 19. stoletju ni upoštevalo in ki kaže na določeno humanistično zrelost; eno je zgodovinska raziskava o Jezusovem življenju, nekaj popolnoma drugačnega pa je zanimanje Nove zaveze za Jezusovo človeško resničnost. Jasno je, da sta obe vprašanji ločeni, a ju je vseeno dobro ločevati.¹³ To "novo" raziskavo oz. bolje rečeno to, kar se smatra za novo obdobje zgodovinskega Jezusa, je okvir, v katerega je potrebno umestiti in brati znana navodila o zgodovinski resnici evangelijev, ki so bila objavljena sočasno s konstitucijo *Dei Verbum* drugega vatikanskega koncila.¹⁴ Datum je pomenljiv, saj se katoliška razlaga nanaša tudi na raziskovanje zgodovinskega Jezusa. Delo *Evangeliji in Jezusova zgodovina* X. Léona-Dufourja izide leta 1963. S strani fundamentalne teologije se vzpostavi vrsta kriterijev o zgodovinskosti evangeljskih pripovedi, pri čemer se znatno razširi kriterij nepodobnosti,¹⁵

ki je bil očitno edini, ki so ga uporabljali Bultmannovi učenci.

Lahko torej rečemo, da je druga raziskava o zgodovinskem Jezusu nadaljevanje prve, vendar z izrazito poglobljenim vključevanjem hermenevtike in teologije. Vsi Bultmannovi učenci (E. Käsemann, H. Conzelmann, E. Fuchs, H. Braun, G. Bornkamm), kot drugi samostojni razlagalci (v večini pripadniki t. i. skandinavske šole N. A. Dahl, B. Gerhardsson, H. Reisenfeld), kot tudi katoliški (X. Léon-Dufour, R. Latourelle, H. Schürmann, R. Marié) in celo judovski razlagalci (D. Flusser, Sh. Ben Horin, G. Vermès) se trudijo razmejiti področja in pojasniti, da je razlog za kompleksnost raziskovanja predvsem v ravno tako kompleksnih temah, kot je vloga in smisel zgodovine za vero ali možnosti omejevanja zgodovine na njena dejstva ali na njeno zmožnost izoblikovanja prihodnosti.

Tretja etapa: 1980 ...

S tem smo prišli do t. i. tretje etape. Naslov "tretja raziskava o zgodovinskem Jezusu", ki ga dolgujemo T. Wrightu, je populariziral eden izmed predstavnikov nove etape M. Borg¹⁶. Tretja etapa nastane v okviru prenovljene razlage Nove zaveze s sočasno asimilacijo in uporabo številnih vidikov, ki jih lahko smatramo kot nove. Če jih nekaj naštejemo: a) sociološki študij Nove zaveze v strožji ozir vzame ne le pogoje, v katerih so dela nastala, temveč same pogoje življenja v Jezusovem času; b) veliko bolj eksplicitna raba izvenkanonskih del (npr. t. i. evangelij po Tomažu) in celo veliko bolj pozitivno vrednotenje virov, ki v prvi etapi niso bili uporabljeni (kot je npr. drugi sinoptični vir, ki se nanaša na Janeza Krstnika in nadomestna kristologija [Q]); c) uporaba različnih kriterijev zgodovinske resničnosti (večinoma kriterij zgodovinske verjetnosti) poleg kriterija nepodobnosti, ki je bil močno poudarjen v prejšnji etapi; d) ekumenski oz. mednarodni značaj

te nove etape; e) resno upoštevanje dejstva, da je bil Jezus Jud in da je pripadal judovstvu svojega časa.

Število raziskav iz tega obdobja je zelo visoko. Podobe Jezusa, ki se v njih pojavljajo, so izredno različne. Glede na njihove najbolj izstopajoče poteze lahko ločimo: čarovnika (M. Smith), karizmatika (M. J. Borg), izgnjalca hudiča (G. H. Twelftree), družbenega preroka (R. A. Horsley), modreca (D. Crossan) in eshatološkega preroka (E. P. Sanders, J. Meier).

Tistemu, ki opazuje razvoj raziskovanja zadnjih dvesto let, se ta etapa zdi mnogo bolj nadaljevanje prve kot druge etape. Dejansko je hermenevtična in teološka poglobitev "New Quest"-a odprla pot mnogo bolj pozitivističnemu pristopu do zgodovine in, kar je še bolj zaskrbljujoče, do samih besedil. Sedaj se uporabljajo skoraj dobesedno.¹⁷ Če ne drugega, je to vsaj zanimivo. Poleg tega se prevzame določena raven naivnosti v raziskovanju: ne da bi se to izrecno poudarilo, se zdi, da se lahko doseže stvarnost "takšna, kot se je v resnici zgodila". V "Third Quest" evangeliji spet pridobijo značaj kronik, ki so ga bili poprej izgubili. Zgodovina je za to tretjo etapo prenehala biti kompleksna in problematična. Zdi se, da že vemo, kakšna je zgodovina, in da jo je zatorej treba poiskati v nam že znanih podatkih. Ker pa so zgodovinski podatki strašansko molčeči in hieratični, je potrebno sprejeti prevladujoč pomen snovi tako, kot se je razmišljalo v takratnih okoliščinah. Na ta način pa ne ostaja veliko prostora za novosti in za nek preroški karakter, ki sta za judovski okvir, ki je bil preroški že od vsega začetka, popolnoma veljavna.

Zaključna razmišljanja

Kot v mnogih drugih teoloških temah je bilo raziskovanje o zgodovinskem Jezusu zadnjih dvesto let s svojimi nihanji in spreminjanji, skrajno pozitivno. Pripomoglo je k



natančnejšemu razumevanju narave evangelijev in nas bolj občuteno približalo k začetkom krščanstva. Treba je poudariti, da je boljše poznavanje ustanovnih dejstev krščanstva pomembno za razumevanje teme, ki jo tukaj obravnavamo. Kajti čeprav se je krščanstvo začelo z velikonočnim jutrom (s tem mislimo na vrsto zapletenih dogodkov, imenovanih Jezusova prikazovanja), so kristjani od vsega začetka, se pravi od njegovega spočetja (Mt 1-2; Lk 1-2) oziroma od začetka (Jn 1,1-2.14.18) Jezusa proglasili za Božjega sina. Z eno besedo, predmet krščanske vere je tudi večer, čeprav se pojavi v Jezusovem času in prostoru. On je Kyrios (Gospod) od vekomaj, čeprav se Jezus rodi v Betlehemu nekaj let pred krščansko dobo.

To je jedro krščanske vere, ki ima v zgodovini neizpodbitno referenco. Vsekakor

dejstvo, da krščanstvo podaja Jezusovo zgodovino, ne pomeni, da ga v prvi vrsti zanima možnost dobesednega orisa njegove zgodovine (tako kot se je zares zgodilo). Krščansko zanimanje za Jezusa je bolj skromno in omejeno. Ne moremo zahtevati od avtorjev Nove zaveze, ki nam predstavljajo Jezusovo zgodbo, naj to storijo brezhibno in z vsemi podrobnostmi, ki bi jih naša radovednost želela spet sestaviti.

Takšen je okvir vprašanj o zgodovinskem Jezusu, kateremu sta eksegeza in zgodoviniopisje posvečalo pozornost vseh dvesto let. Zaključimo torej z določeno mero uravnoveženosti.

O etapah

Očitno je, da je razdelitev teme na "Old Quest", "New Quest" in "Third Quest" samo

intuitivna, globalna in približna. Ne moremo je jemati kot tehnično ali trdno klasifikacijo. Jasno je tudi, da praznina med "Old Quest" in "New Quest" (ki ji pravijo tudi No Quest) ni realna. Šlo bi za praznino štiridesetih let, v katerih je poleg vsega zanimanje za Jezusa in njegovo zgodovino očitno jasno. Nasprotno pa nam razdalja, ki nas loči od "New Quest-a", omogoča ovrednotenje druge etape kot etape hermenevtične zrelosti. Za primer, ki ga obravnavamo, je to pomembna ugotovitev.

V Novi zavezi postane jasno, da kerigma (veljavna krščanska interpretacija) predstavlja ne le okvir za našo lastno interpretacijo krščanstva, temveč je tudi predmet naše interpretacije. To pomeni, da je Jezus kerigme več kot zgodovinski Jezus. Ne da ne bi bil zgodovinski Jezus, temveč da gre dlje od zgodovinskega Jezusa in je paradoksalno (teološko) projeciran v zgodovinskem Jezusu. Doprinos "New Quest-a" se vrši na različne načine in z različnimi protagonisti (ne le z Bultmannovimi učenci). Tu gre za hermenevtični doprinos, ki ga tretja etapa ne bo prevzela. Tretja etapa se vrne k prvi: na vsak način skuša prikazati Jezusovo zgodovino tako, kot se je resnično zgodila. Njeni rezultati za zdaj še niso pretirano obetavni.

Pomen zgodovine in vloga zgodovine za krščanstvo

Z leti smo se naučili, da je zgodovina veliko bolj kompleksen in problematičen koncept, kot si predstavljamo, kar se upošteva tudi pri ponovnih prizadevanjih tretje etape. Zgodovina (ki je vedno sistematizirana, saj nihče noče poslušati zgodovine "golih dejstev"), ni stvarnost, ki bi se jo dalo uporabiti mehansko ali avtomatično kot kriterij merodajnosti ali pristnosti.

V tej smeri se nas že petdeset let opominja, da krščanstva ne zanima zgodovina kot rekonstrukcija preteklosti in se ne sklicuje na preteklost, kot na romantični ali idilični čas.

Dejansko ni bila Jezusova zgodovina tista, ki je pripeljala do verovanja. Zato pa se krščanstvo, ko se želi predati prihodnosti, sklicuje na evangelij kot na literarno zvrst, ki je vsaj po svoji obliki biografska.

Poleg tega nam zgodovina kot pripoved človeške preteklosti preprečuje pobeg naprej in nas sili v to, da o njej ne postavljamo brezglavih teorij. Z eno besedo, zgodovina ima kritično vlogo. V Jezusovem primeru nam kritična vloga v evangeliju ne razkriva le "praenos" (kar je pred nami), ampak tudi "extranos" (kar je zunaj nas). Kakor smo povedali že prej, je predmet vere na nek način predhoden našemu zaupanju in kot tak veličina, ki je ne moremo zgraditi po naših merilih.

Po drugi strani ima zgodovina za nekatere večjo vrednost kot za druge. To je resnično dejstvo in ne le banalna trditev. Kakšno vlogo ima zgodovinski Jezus v krščanstvu? V Novi zavezi nekateri avtorji dajejo večjo težo zgodovini kot drugi. Ali jo ocenjujejo drugače kot drugi. Vendar pa vsak avtor zgodovini dodeli čisto določeno vrednost in v tem je eden najtežjih vidikov sistematizacije zgodovine; če se hoče Novi zavezi vsiliti vrednote modernega zgodovinopisja (tako kot se je resnično zgodilo) kot poslednji kriterij proglasitve, bo zelo težko doseči ton ali sporočilnost del, ki so bila napisana z drugimi zgodovinskimi in verskimi nameni.

Jezus

Kakor smo omenili že prej, je raziskovanje o zgodovinskem Jezusu pomembno doprineslo k njegovemu poznavanju. Veliko temeljnih tem njegovega življenja in pridig je bilo poglobljenih in razjasnenih. K temu je pripomoglo boljše poznavanje ambientalnega judovstva (kumran in targumi), študij Janezovih pridig (poglavje o razodetju) in njihove primerjave z Jezusovimi, boljše poznavanje pogojev življenja v Galileji, judovske pobožnosti tiste dobe itn.

Hkrati pa zev med Jezusom in Kristusom ostaja. Pri avtorjih Nove zaveze ima ta zev različen značaj. Kljub vsemu za velike avtorje (Pavla, evangeliste, Hebrejce, Razodetje) Jezus iz Nazareta, zgodovinski Jezusom ostaja poslednji kriterij krščanske identitete, se pravi Jezus Kristus. Ne le da med Jezusom in Kristusom ni prekinitve, med njima je identičnost. In nemogoče je enega uporabiti proti drugemu, kot se to pogosto dogaja.

Kljub pomembnosti in osrednji vlogi Jezusa za krščansko identiteto, krščanska tradicija nikdar ni dopustila, da se Jezusova zgodovina kanonizira. Še več, že prvi poskusi niso bili sprejeti (Tacijanov *Diatessaron* iz 2. stoletja), usklajen povzetek štirih kanonskih evangelijev je jasen dokaz za to. Tudi današnji poskusi niso sprejeti. Kritična vloga zgodovine o Jezusu je krščanstvu še vedno oporna točka, ampak ne kot samostojna zgodovinska stvarnost, temveč kot identiteta tistega, ki ostaja Kyrios.

Prevedla: Jasmina Arambašič

1. Tednik *Alfa y Omega*, št. 522/30. II. 2006, založbe ABC, na hrbtni strani naznanja prihodnji izid knjige papeža Benedikta XVI. Naslov članka na platnici je pomenljiv: Jezus Kristus je zgodovinski Jezus.
2. Prvotni naslov izvirnika je bil *Od Reimarusa do Wredeja (Vom Reimarus zu Wrede)*, a se je kmalu preimenoval v *Geschichte der Leben Jesu Forschung* (Tübingen, 1972, izvirnik iz 1906; prvi del knjige, ki je bil objavljen v nemščini, pozna tudi kastiljski prevod: *Investigación sobre la vida de Jesús*, Valencia, 1990)
3. Naslov angleškega prevoda je *The Quest of the Historical Jesus*, London, 1954.

4. *Das Messiasgeheimnis in der Evangelien*, Göttingen, 1901.
5. J. M. Robinson, *A New Quest of the Historical Jesus*, London, 1959.
6. Nekateri to obdobje pomenljivo imenujejo "No Quest".
7. *Jesus*, Berlin, 1926.
8. *La vie de Jésus*, Paris, 1932.
9. *Jesus of Nazareth, His Life, Times, and Teaching*, London, 1925 (obstaja tudi kastiljski prevod, *Jesús de Nazaret. Su vida, su época, sus enseñanzas*, Barcelona, 1989, hebrejski izvirnik je iz leta 1922).
10. Sem sodijo imena, kot so: J. Lebreton, L. Cl. Fillion, L. de Grandmaison in G. Ricciotti.
11. Das Problem des historischen Jesus, ki je izšlo v *ZThK* 51 (1954), 125-153 (Obstaja kastiljski prevod: El problema de Jesús histórico v delu E. Käsemann, *Ensayos exegeticos*, Salamanca, 1978, 159-190).
12. E. Käsemann, Sackgassen im Streit um den historischen Jesus, v *Exegetische Versuche und Besinnungen*, Göttingen, 1968, vol. II, 31-68, 66.
13. Gre tudi za temo prodornega članka N. A. Dahla, ki ga preučevalci raziskovanj o Jezusu pogosto pozabijo ali ignorirajo: Der historische Jesus als geschichtswissenschaftliches und theologisches Problem, *KuD* 1 (1956), 104-132.
14. *Sancta Mater Ecclesia*, Instrucción sobre la verdad histórica de los evangelios (Učenje o zgodovinski resnici evangelijev), *Ecclesia* 24 (1964), 735-738.
15. Käsemann ta kriterij zgodovinskega razločevanja definira takole: Ko se neka tradicija zaradi kakršnega koli motiva ne more izpeljati iz judovstva, niti je ni moč pripisati prvim kristjanom, še posebno ko jo je judovsko krščansko izročilo omililo, ker jo je imela za preveč drzno ali je preoblikovala prejeto izročilo.
16. Prim. R. Bermejo, Historiografía, exégesis e ideología, *RCAT* 30 (2005), 349-406, op. 3 na str. 350.
17. Delo "Jesus Seminar"-ja, ustanovljenega v ZDA leta 1985, temelji na določanju besedil, ki se jih lahko pripiše Jezusu, in besedil, ki se lahko verjetno uvrstijo v okvir Jezusovih pridig. Rezultati dela te medkonfesionalne skupine razlagalcev Svetega pisma (več kot 60) so objavljeni v: *The Five Gospels: The Search for the Authentic Words of Jesus*, New York, 1993, (R. W. Funk/R. W. Hoover, založniki).